

Bernice Martin

*A Sociology of Contemporary Cultural Change**

HANS MOMMAAS

'Ongekende meesterwerken': de typering omvat intrigerende ambivalenties. Om er maar eens één te noemen: enerzijds kan de omschrijving betrekking hebben op werk van erkende meesters dat om een of andere reden niet is doorgedrongen tot een breder publiek. Anderzijds echter kan 'ongekende meesterwerken' juist betrekking hebben op werk van relatieve anonymi. Hier ligt de nadruk niet op de naam en faam van de schrijver, als wel op de kwaliteit van het geschrevene. Het gaat om staaltjes van hoogwaardige sociologiebeoefening bij uitstek, die, wellicht vanwege de onbekendheid van de auteur, desondanks geen bredere aandacht hebben gekregen.

Bernice Martin's *A Sociology of Contemporary Cultural Change* behoort ongetwijfeld tot de laatste categorie. Een overgrote meerderheid van de lezers van dit tijdschrift zal nooit van haar hebben gehoord. Veel werk is er dan ook niet van haar hand verschenen. Pas in het midden van de jaren negentig duikt haar naam weer hier en daar in tijdschriften en conferenties op in verband met haar onderzoek onder de protestantse Pentecostal beweging in Latijns Amerika. Ze is dan inmiddels met emeritaat, maar nog steeds op afstand verbonden met het Department of Social and Political Science van de Universiteit van London.

De allereerste druk van *A Sociology of Contemporary Cultural Change* verscheen in 1981. Ikzelf kreeg in 1984 in Cambridge een herdruk uit 1983 onder ogen. Het boek intrigeerde meteen. De cover laat een fotocollage zien die uiting geeft aan het onderwerp; een groep kaalgeschoren volgelingen van de een of andere boeddhistische sekte, jonge punkers met uitdagende rechtsradicale leuzen, een modepunkmeisje dat de fotograaf demonstratief haar blote borst toont, een aanhanger van de een of andere mystieke beweging met ringen, dartpijltes en een complete hark door de huid van zijn gezicht, Mods die het strand (van Brighton?) afstruinen, op zoek naar de een of andere kick, een groep demon-

* Oxford: Basil Blackwell, 1981

sterende zwarte jongeren en naast dit alles (als contrast?) een foto van een wat ouder Brits echtpaar (hij met de Daily Mirror, zij met een hoofddoekje om) compleet met lange broek en jas in een ligstoel op een pier (alweer het mythische Brighton?). Op de achterflap veel prijzende woorden: '(...) alarming (...) exciting (...) original (...) informed (...) provocative (...) admirably (...) clear-sighted (...) excellent (...) wise (...) briljant (...) brave (...) important (...)'. Kortom: dit moest mee in de rugzak.

Thuis gekomen bleef de aankoop lange tijd in de kast. Het zou tot begin jaren negentig duren voordat ik het boek weer in handen had, dit keer naar aanleiding van hernieuwde positieve verwijzingen ernaar van de kant van Britse collega's. Bernice Martin zou een van de weinige sociologen zijn die daadwerkelijk greep had gekregen op wat Parsons heeft getypeerd als de na-oorlogse 'expressieve revolutie'.

En inderdaad, het boek laat na uiteindelijke lezing een blijvende indruk achter. Hier geen poging om de tegen-cultuur in het een of andere neo-marxistische keurslijf te stoppen, of deze bij voorbaat af te doen als het resultaat van een generatiewisseling, technologische veranderingen, de onderwijsrevolutie, de stijgende welvaart, de democratisering van sociale verhoudingen, een voortgaand proces van maatschappelijke differentiatie, of een aan kapitalistische samenlevingen inherente tegenstelling tussen instrumentaliteit en expressiviteit. Alhoewel al dit soort zaken wel aan de orde komt is het doel van het boek uiteindelijk een ander: in begripsmatige zin greep krijgen op wat de daadwerkelijk betrokkenen bewoog; een proeve van interpretatieve sociologie. Met dat doel voor ogen vindt een onderzoek plaats van een groot aantal culturele bronnen: de 'group and grid' cultuur van de Britse samenleving, na-oorlogse ontwikkelingen in de kunsten, de mystiek-sektarische ondergrondbeweging, de jeugdcultuur, de rock muziek en 'last but not least' de expressieve professies van pedagogen, welzijnswerkers, alternatieve therapeuten en verlichte geestelijken. Zelden is een poging gedaan om zo alomvattend maar tegelijkertijd zo genuanceerd greep te krijgen op de volle breedte van de culturele beweging van de jaren '60-'70.

De analyse leidt Bernice Martin tot de conclusie dat de expressieve revolutie, met al haar uitingsvormen, tegenstellingen en ontsparingen, uiteindelijk is terug te voeren tot een al ouder onmogelijk Utopisch verlangen, namelijk het verlangen de meest zuivere vorm van individualiteit te combineren met de meest pure vorm van collectiviteit. Overkoepelend is de verheerlijking van de marginale ervaring. Elke sociaal geconstrueerde *nomos*, zo citeert zij Peter Burger, impliceert tegelijkertijd zijn tegendeel: een domein van betekenisloosheid, van a-nomie en oneindigheid. Het een bestaat niet zonder het ander. Vanuit het perspectief van de *nomos* verschijnt dat tegendomein als een nacht-

merrie, een afgrond van chaos, bandeloosheid, onoverzichtelijkheid en geweld. Maar net zoals de normaliteit de abnormaliteit impliceert, zo ging ook de opkomst van de verlichting en de moderniteit gepaard met de opkomst van een andere, spiegelbeeldige beweging, namelijk die van de Romantiek. In de kern van de zaak valt het Romantische streven samen met een verheerlijking van de oneindigheid en kosmische ambiguïteit aan gene zijde van de *nomos*. Vanuit het Romantische perspectief representeert die keerzijde niet een morele diepte van chaos, geweld en zedeloosheid, maar juist een morele hoogte van eerlijkheid en onmiddellijkheid, van creativiteit, het ware zelf en de pure gemeenschap. De hang van de Mods naar de kick van het geweld, van de aanhangers van de pop-art naar de doorbreking van artistieke taboes, van de jeugd naar de onmiddellijkheid, lichamelijkheid en extase van de rockmuziek en van de expressieve professies naar de kosmische energie van therapeutische sessies, geestverruimende drugs en esoterische muziek, dat alles en meer moet niet begrepen worden als een poging om te breken met 'traditionele' waarden, of als het resultaat van een grenzeloos individualisme, maar als een poging om te breken met de gevestigde cultuur van de instrumentaliteit en de macht, van arbeid en politiek, op zoek naar ervaringen van oorspronkelijkheid, gemeenschap, onmiddellijkheid en eerlijkheid.

Bernice Martin onderzoekt in haar boek de diverse mechanismen waarlangs die romantische speurtocht naar de 'pure' werkelijkheid plaatsvond, alsmede de veelheid van vaak bizarre resultaten die dat opleverde. Uiteindelijk, zo stelt ze, liep de droom stuk op haar eigen tegenstelling. Geen enkele werkelijkheid kan op de langere duur zonder enige vorm van ritualisering en codering, ook niet die van de tegencultuur. Dat laat onverlet dat de expressieve revolutie wel degelijk haar sporen heeft achtergelaten. Enerzijds heeft ze op tal van gebieden geleid tot een daadwerkelijkheid verruiming van gedragsnormen, anderzijds zijn drempelervaringen van extase, onmiddellijkheid, oorspronkelijkheid, creativiteit, lichamelijkheid, esthetiek, massaliteit en liminaliteit een belangrijk onderdeel geworden van de hedendaagse consumptie- en vrijetijdscultuur, ook al hebben ze daarmee een belangrijk deel van hun oorspronkelijke transcendentale lading verloren.

Bernice Martin's analyse kent een veelheid van implicaties, zowel voor een beter begrip van ontwikkelingen in de hedendaagse sociale theorie, als voor een beter begrip van hedendaagse ontwikkelingen in het domein van de vrije tijd en consumptie, de jeugdcultuur, de kunsten en/of de openbaarheid. Jammer dat het boek niet meer is te krijgen. Maar is dat niet het ultieme kenmerk van een 'echt' ongekend meesterwerk?

